

Н. Ю. Панич*

ДО ПИТАННЯ ПРО ГЕНЕРАЛЬНУ ПРОКУРАТУРУ АВСТРО-УГОРЩИНИ (1867-1918 рр.)

Запорукою демократичного та правового розвитку української держави є наявність структурно досконалої системи державних органів. Важливу роль у даному аспекті відіграє діяльність центральних органів влади, їх правовий статус та роль у керівництві підпорядкованими їм нижчестоящими органами.

У зв'язку з цим гострої актуальності у даний час набувають історико-правові дослідження утворення та діяльності центральних державних інституцій. Одним із пріоритетних напрямів таких досліджень, на нашу думку, є аналіз діяльності Генеральної прокуратури Австро-Угорщини, яка функціонувала на території імперії та поширювала свою діяльність в тому числі на Галичину і Буковину. Таке дослідження зробить не лише сприятиме поглибленому вивченню функціонування цього органу, але й зробить можливим запозичення позитивного досвіду його функціонування для Генеральної прокуратури незалежної України.

Питання утворення та функціонування Генеральної прокуратури Австро-Угорщини певною мірою було предметом дослідження таких українських вчених як В. С. Кульчицький та І. Й. Бойко Так, зокрема, у праці В. С. Кульчицького "Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX-на початку XX ст.)" здійснюється аналіз заснування при Верховному судовому і касаційному трибуналі посади Генерального прокурора, а також проводиться порівняльний аналіз правового статусу Генеральних прокурорів за законодавством Австрії та Австро-Угорщини.

Важливий внесок у дослідженні даної проблематики здійснюється також у статті В. С. Кульчицького та І. Й. Бойка "Суд, прокуратура та адвокатура в Галичині у складі Австро-Угорщини", автори якої характеризують процес запровадження посади Генерального прокурора у контексті аналізу питання встановлення посад державних прокурорів при судах Галичини.

Цінними для дослідження проблематики утворення та діяльності Генеральної прокуратури Австро-Угорщини є також архівні документи Центрального державного історичного архіву України у Львівській області, зокрема, його фонд № 156 "Вища державна прокуратура у м. Львові", у якому містяться справи з річними звітами про її діяльність, що адресувалися Генеральному прокурору Австрії, а згодом і Австро-Угорщини. Матеріали даного фонду складаються також зі звернень Вищих державних прокурорів Галичини на адресу Генерального прокурора, циркулярів міністерства юстиції імперії, які містять відомості про основні напрями діяльності Генеральної прокуратури та її працівників.

Вагомий внесок у дослідженні питання утворення та діяльності Генеральної прокуратури Австро-Угорщини здійснюється також у працях зарубіжних вчених-правознавців та практиків. До них, зокрема, належить, праця Генерального прокурора Австрії Віктора Лібшера "З історії Генеральної прокуратури". Аналізуючи передумови виникнення інституту прокуратури в Австрії, автор дає коротку характеристику основних етапів її розвитку, а також досліджує питання реформування діяльності австрійської прокуратури у періоди першої та другої республік. Ще одним ґрунтовним науковим дослідженням є праця Фрідріха Рупфа "Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 23 травня 1873 року", у якій автор окреслював структуру та компетенцію органів прокуратури (в тому числі і Генеральної прокуратури) Австро-Угорщини. Деяка інформація щодо даної проблематики наявна також і у архівних фондах Державного архіву внутрішніх справ та юстиції Республіки Австрії. Зокрема, у архівному фонді № 2181 "Justizministerium II 18. Galizien Personale N-Z" містяться листи Генеральної прокуратури Австро-Угорщини на адресу Вищої державної прокуратури у м. Львові щодо розгляду її звернень.

Аналіз наукових джерел та архівних даних дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день комплексне та системне дослідження утворення та основних етапів функціонування Генеральної прокуратури Австро-Угорщини є, однак, відсутнє.

У зв'язку з цим більш детального вивчення потребують питання правового регулювання діяльності Генеральної прокуратури, її структури та повноважень, а також

взаємодії Генеральної прокуратури з органами прокуратури в Галичині та Буковині під час їх перебування у складі Австро-Угорщини з 1867 до 1918 рр.

Метою даного дослідження є проведення ґрунтовного аналізу передумов утворення Генеральної прокуратури в системі органів прокуратури австро-угорської імперії, дослідження її правового статусу та ролі у системі цих органів.

Інститут Генеральної прокуратури Австро-Угорщини бере свій початок із утворення у 1849 р. Генеральної прокуратури Австрії¹. Зокрема, 14 червня 1849 р. австрійський імператор ухвалив рішення “Про основи нового судочинства імперії”². Згідно даного рішення при Верховному судовому та касаційному трибуналі у м. Відні було утворено Генеральну прокуратуру Австрії, яку очолював Генеральний прокурор (Generalprokurator)³. Незважаючи на запровадження вказаної посади ще у 1849 р., вона залишалася вакантною до 1850 р., коли імператор призначив на вакантну посаду Генерального прокурора Тадеуша Пайтнера Ріттера фон Ліхтенфельса⁴.

Окремі питання щодо структури Генеральної прокуратури визначав також і тимчасовий кримінально-процесуальний кодекс Австрії 1850 р., затверджений патентом австрійського імператора Франца Йосифа від 17 січня 1850 р.⁵ Згідно параграфу 51 даного кодексу до складу Генеральної прокуратури входили також заступники Генерального прокурора.

Прагнучи більш детально та чітко врегулювати правовий статус Генеральної прокуратури, австрійський законодавець не зупинився на досягнутому і вже 10 липня 1850 р. було прийнято “Тимчасовий органічний закон про прокуратуру”⁶, який детально врегулював порядок її утворення та функціонування.

Однак виконання своїх повноважень Генеральною прокуратурою Австрії тривала недовго. У другій половині XIX століття у Австрії відбуваються кардинальні зміни у державному механізмі імперії, зумовлені ухваленням австрійським імператором 31 грудня 1851 р. новорічного патенту (“Silvesterpatent”)⁷. Вказані зміни стосувалися і органів прокуратури — згідно даного патенту Генеральну прокуратуру Австрії було ліквідовано. Австрійський імператор, прагнучи підпорядкувати собі весь центральний державний апарат, не мін допустити існування Генеральної прокуратури, покликаної охороняти правову єдність та однакове застосування законів держави.

З цією метою 21 січня 1852 року австрійський міністр юстиції на виконання рішення імператора від 17 січня 1852 року видав указ, згідно якого Генеральна прокуратура імперії підлягала ліквідації⁸. Найвища імперська судова інституція продовжувала функціонувати без прокурорського представництва аж до 1873 року.

Початок 60-тих років XIX ст. в австрійській імперії ознаменувався рядом демократичних перетворень, що полягали, насамперед, у реформуванні організації та діяльності її центрального апарату. Вказані реформи торкнулися також і органів прокуратури. Так, зокрема, у 1867 році з’являється перший проект нового кримінально-процесуального кодексу, у якому передбачалося відновлення інституту Генеральної прокуратури як центрального органу у системі прокуратури.

23 березня 1873 р. імператор Австро-Угорщини Франц Йосиф видав закон, яким затвердив новий кримінально процесуальний кодекс Австро-Угорщини⁹. Згідно параграфу 29 даного кодексу при Верховному суді було запроваджено посаду Генерального прокурора. Першим новопризначеним Генеральним прокурором Австро-Угорщини став Едуард Ріттер фон Лісцт, призначений на цю посаду 2 грудня 1873 р.

¹ Кульчицький В. С., Бойко І. Й. Суд, прокуратура та адвокатура в Галичині у складі Австро-Угорщини // Вісник Чернівецького університету: Серія юридична. – 2000. – Випуск 125. – С. 23.

² Allgemeines Reichs-Gesetz-und Regierungsblatt für das Kaisertum Österreich. Jahrgang 1849. — Wien, K.-k. Hof-und Staatsdruckerei, 1849. — S. 343.

³ Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX — на початку XX ст.). — Львів, 1965. — С. 51.

⁴ Liste der Generalprokuratoren seit dem Jahre 1848. Österreichisch-Ungarische Monarchie. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ogh.gv.at/geschichte_gp/index.php?nav=40&nav_include=praesidenten_gp.inc.php

⁵ Allgemeines Reichs-Gesetz-und Regierungsblatt für das Kaisertum Österreich. Jahrgang, 1850. — Wien, K.-k. Hof-und Staatsdruckerei, XVII. Stück, 1850. — S. 287.

⁶ Там само. — С. 1171.

⁷ Liebscher V. Aus der Geschichte der Generalprokuratur / in: Hundert Jahre Österreichische Strafprozessordnung, 1873-1973. — Wien — New York, 1973. — S. 110.

⁸ Allgemeines Reichs-Gesetz-und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang, 1852. — Wien, K.-k. Hof-und Staatsdruckerei, V. Stück, 1852. — S. 54.

⁹ Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Jahrgang, 1873. — Wien, K.-k. Hof-und Staatsdruckerei, XLII. Stück, 1873. — S. 397.

З моменту відновлення діяльності Генеральної прокуратури у 1873 р. і до остаточного припинення її функціонування у зв'язку з розпадом австро-угорської імперії у 1918 р. цю інституцію очолювали загалом 5 Генеральних прокурорів.

До них, зокрема, належали¹⁰:

1. Едуард Ріттер фон Лісцт – в період з 1873 до 1879 рр.;
2. Юліус Глазер — в період з 1879 до 1885 рр.
3. Леопольд Ріттер фон Крамер — в період з 1886 до 1905 рр.;
4. Фердинанд Ріттер фон Шротт — в період з 1906 до 1911 рр.;
5. Гуго Ріттер фон Гьоген — в період з 1912 до 1918 рр.

Відновлюючи діяльність Генеральної прокуратури, австрійський уряд не провів кардинального оновлення правової бази по регулюванню її правового статусу. Обмежившись затвердженням нового кримінально-процесуального кодексу, він залишив у силі попередні правові акти, якими детально регламентувалися порядок призначення та звільнення прокурорів та інших службовців Генеральної прокуратури, їх права та обов'язки тощо.

Генеральну прокуратуру Австро-Угорщини очолював Генеральний прокурор. Він здійснював свою діяльність при Верховному судовому та касаційному трибуналі у м. Відні (der Oberste Gerichts- und Kassationshof in Wien).

До структури Генеральної прокуратури входили також заступники Генерального прокурора (вони називалися Генеральними адвокатами (Generaladvokaten)), кількість яких встановлювалася з урахуванням необхідності. Крім того, до її структури також належали службовці прокуратури, канцелярські службовці та допоміжний персонал¹¹.

Для зайняття посади Генерального прокурора або його заступника кандидат повинен був досягнути тридцятирічного віку, не мати судимості, а також здати суддівський іспит або практичний державний іспит. Перевага у прийнятті на посаду Генерального прокурора або його заступників надавалася тим особам, які мали науковий ступінь доктора права або тривалий час проходили практику у Генеральній прокуратурі. На практиці дане положення активно використовувалося австрійським імператором та міністром юстиції для вибору найкращої кандидатури – з п'яти Генеральних прокурорів за всю тривалість існування Генеральної прокуратури Австро-Угорщини троє були докторами права. Заборонялося прийняття на посади працівників Генеральної прокуратури кандидатів, які перебували у родинних зв'язках з працівниками Вищого судового та касаційного трибуналу.

Посади Генерального прокурора та його заступників були призначуваними — виключним правом такого призначення володів імператор. Конкурс на зайняття посади Генерального прокурора або його заступників, на відміну від зайняття посад у інших органах прокуратури імперії не проводився. Пропозиції імператору щодо кандидатів на посаду Генерального прокурора та його заступників подавав особисто міністр юстиції імперії.

Законодавством встановлювалася підпорядкованість Генерального прокурора міністру юстиції, перед яким він складав присягу при вступі на посаду. Водночас заступники Генерального прокурора, Вищі державні прокурори та державні прокурори складали таку присягу перед Генеральним прокурором.

Детально визначалася також компетенція Генерального прокурора. До основних обов'язків Генерального прокурора належали:

1. Участь у розглядах з правом касаційного оскарження судових рішень по усіх кримінальних справах, які перебували у провадженні Верховного судового та касаційного трибуналу;
2. Участь у розглядах Верховним судовим та касаційним трибуналом питань щодо підсудності справ між Вищими крайовими судами імперії; питань щодо відводів, заявлених таким судам або їхнім президентам; питань щодо територіальної компетенції між судовими та касаційними органами, а також питань щодо розгляду даним трибуналом біржових скарг з правом подання касаційних скарг по вказаних категоріях справ¹²;

¹⁰ Liste der Generalprokuratoren seit dem Jahre 1848. Österreichisch-Ungarische Monarchie. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ogh.gv.at/geschichte_gp/index.php?nav=40&nav_include=praesidenten_gp.inc.php.

¹¹ ЦДІА України у Львівській області, ф. № 156, оп. № 1, зв'язка № 38, справа № 952. — А. 23.

¹² Rulf F. Die österreichische Strafprozessordnung vom 23. Mai 1873. — Wien, 1874. — S. 57.

3. Участь у розглядах Верховним судовим та касаційним трибуналом цивільних справ, у яких під час провадження у судах першої чи апеляційної інстанції була обов'язковою участь органів прокуратури з правом оскарження рішень цих інстанцій у касаційному порядку.

Для виконання своїх функцій Генеральний прокурор володів широкими правами, до яких, насамперед, належали:

1. Здійснення керівництва підпорядкованими йому Вищими державними прокурорами, які були зобов'язані надсилати йому кожного року звіти про результати діяльності Вищих державних прокуратур відповідних коронних країв¹³;

2. Звернення до міністра юстиції імперії з поданнями про винесення незаконних судових рішень суддями і пропозиціями щодо роз'яснень законодавства імперії;

3. Звернення до міністерства фінансів з питаннями щодо заробітних плат службовців Генеральної прокуратури тощо.

При реалізації своїх повноважень Генеральний прокурор видавав декрети та накази.

Генеральні адвокати як заступники Генерального прокурора у разі його відсутності були уповноважені виконувати його функції. Таким правом наділявся перш за все той Генеральний адвокат, який мав найвищий службовий ранг.

Підпорядковуючись особисто міністру юстиції, Генеральний прокурор був зобов'язаний кожного року надсилати йому звіти про результати діяльності Генеральної прокуратури зокрема та органів прокуратури імперії загалом.

Підсумовуючи вище викладене, слід відзначити, що Генеральна прокуратура Австро-Угорщини відігравала важливу роль у діяльності системи органів прокуратури імперії. Координуючи діяльність підпорядкованих їй прокуратур коронних країв імперії, вона покращувала взаємодію між цими органами та сприяла більш якісному виконанню покладених на них обов'язків. Будучи інстанцією, уповноваженою здійснювати касаційне оскарження рішень судів усєї імперії, Генеральна прокуратура активно використовувала надані їй процесуальні права учасника судових розглядів при Верховному та касаційному трибуналі, чим підвищувала рівень здійснення судочинства та запобігала вступу у дію незаконних судових рішень¹⁴.

Ліквідація інституту Генеральної прокуратури австрійським імператором у 1852 р. негативно вплинула на діяльність усєї системи органів прокуратури імперії. Ліквідація її як центрального координуючого органу внесла на перших порах невизначеність щодо здійснення раніше покладених на Генеральну прокуратуру керівних функцій іншими органами влади. Значного уповільнення зазнали процеси узагальнення судової практики, реагування вищих судових органів влади на незаконні рішення судів нижчих інстанцій, а також роз'яснення діючого імперського законодавства, які до 1852 р. традиційно ініціювалися саме Генеральною прокуратурою. І лише відновлення її діяльності у другій половині XIX ст. дозволило австрійському уряду усунути негативні наслідки, спричинені припиненням діяльності Генеральної прокуратури, а також забезпечити стабільність та злагодженість подальшого функціонування системи органів прокуратури імперії.

Зростання ролі центральних інституцій у забезпеченні ефективної діяльності органів прокуратури багатьох європейських держав, підтверджує перспективність подальших наукових розвідок у даній сфері. Однією з передумов входження України у європейський правовий простір є врахування позитивного досвіду вітчизняного державотворчого процесу, в тому числі щодо діяльності Генеральної прокуратури Австро-Угорщини. Такі історико-правові дослідження сприятимуть реформуванню Генеральної прокуратури України, стануть однією з передумов удосконалення її структури та компетенції відповідно до загальноновизнаних європейських стандартів.

Стаття рекомендована до друку кафедрою історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 1 від 16 травня 2008 року)

¹³ ЦДІА України у Львівській області, ф. № 156, оп. № 2, зв'язка № 2, справа № 38. — А. 1.

¹⁴ України у Львівській області, ф. № 156, оп. № 1, зв'язка № 45, справа № 1146. — А. 5.